

befelé forduló kétely az oka annak is, hogy a kitűnő analízissorozat után, a könyv végén hiányzik az egészret egybefogó szintézis.

A legégetőbb kételyre — „Lehet-e írni egyáltalán?” — Nemes Nagy Ágnestől idézik a szerzők a választ: „...írni nem lehet, de kell... a nyelv bizonyos lehetetlenülése... emberi létünk lehetetlenségeire figyelmeztet”. Erre az alapkérdésre a szerzők maguk is válaszoltak: a *Négykezessel* és a *Nyomolvasással*. (Tankönyvkiadó, 1978.)

SZIGETI LAJOS

Ördögh Szilveszter: Bizony nem haltok meg

Előre bocsátom: nem tudok Ördögh Szilveszter könyvéről úgy írni, ahogy ama egykori kritikus javasolta: kiülni a csillagok alá s nem törődve a környező világgal, csupán magára a műre szegezzen pillantásomat. Ennek két oka van. Az egyik: nem vagyok kritikus, amolyan „céhbeli”. A másik: a szerző iránti személyes elfogultságom. Mai joggyakorlatunk szerint olyan bíróra, aki a „vádlottak padján” ülő delikvenssel szemben személyileg elfogult, nem szabad az ítélet kimondását rábíznai. Én viszont — vállalom.

Ezt az elfogultságot — azok kedvéért, akik ennek okát nem ismerik — röviden meg kell magyaráznom. Első, még gimnazista korában írt műfajtalán művét (Oszályfénykép) én bocsátottam sajtó alá. Mindketten meggyötrődtünk a következményektől; én, viharedzett lévén, könnyebben elviseltem, mint a gimnazista szerző. Másodszor akkor gyötrődött meg Ördögh Szilveszter, amikor első könyvére (A csikó) József Attila-díjat kapott. Valósággal „leblokkolódott”. Azt kérdezte tőlem: „Én most mit csináljak? Hiszen ezt a díjat én csak úgy kaptam.” Mivel bizonyítson? — ez volt a dilemmája. Megértettem: jó néhányan kaptak — mert adtak nekik — József Attila-díjat, olyanok, akik azóta úgy süllyedtek el a mi zavaros vizű irodalmi tavacs-kánkban, mint a kő, amely csodálatos módon még hullámokat sem kelt a mélybebukáskor. Ördögh Szilveszter azóta több könyvet írt, egyikkel sem bizonyított — szerintem — igazán.

Amikor ezt a legutóbbit (Bizony nem haltok meg) elibém tette, ráböktem a könyvre s megkérdeztem: „Ez mi?” Arra értettem: novellák, regény? Azt felelte: „Nem tudom.” Meghökken, kérdező tekintetemre így folytatta: „Csak annyit tudok, hogy ez az első igazi könyvem.” Ez a közlés ezúttal engem „blokkolt” le: hát én akkor honnan tudjam, hogy ez mi, ha maga a szerző sem tudja? Hogyan merészelnének véleményt írni róla?

Eloolvastam. Azóta is töprengek: milyen könyv ez? Nem regény, nem novelláskötet — nem lehet egyetlen skatulyába sem beszorítani. Nem szeretem azokat a kritikákat — még ha az én könyvemről írik, akkor sem —, amelyek abban élnek ki magukat, hogy leckeszerűen „felmondják” a könyv tartalmát, meséjét, „sztoriját”, hogy aztán eljussanak a bizonytalan summázatig. Rendszerint oda, hogy „volt jobb”, vagy pedig: „lesz jobb”. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy ha akarnám sem tudnám elmondani a könyv „sztoriját”, mert ilyen — nincs. Ilyen szemszögből nézve sem skatulyázható. Ennek a könyvnek nincs „sztorija”.

Mije van hát? Izzása, katarikus hatása, vallomásos őszintesége, olykor önélet-rajzi kitárulkozása (ezt csak az veszi észre, sejti meg, aki a szerzőt, családi múltjával, sorsa hátterével együtt ismeri), van benne továbbá valami sejtelmesen izgalmas történelemírás, persze, nem a voltaképpen vulgarizált, majdhogy azt nem írtam, aktuálpolitizált iskolás fokon, hanem ahogy lenni kéne: a művészet varázsával, igazával megnevesítve. Észrevétlenül beavatva az olvasót a ma is még együttélő három

nemzedék által átélte, sokszor megpördült, megpörgetett legújabb magyar történelembe. Micsoda paraszt- és egyéb sorsok, átélte szenvedések, diadalmak — ezek rendszerint múlandók, szóra is alig érdemesek — kavarognak ebben a könyvben! Akik átérték — tudják, miről beszélek.

Mi tartja össze s mi teszi mégis egésszé, „kerekké” ezt a láthatatlan füzérre rákötött történetláncolatot? Mert végül is igenis, egésszé fűződnek a látszólag egymástól teljesen független sorsok, epizódok, jobb szó nem lévén rá — történetek. Emlékezők? Elbeszélések?

Bevallom, először Boccaccio hatására gondoltam — mit ér ma az olyan kritikus, aki fiatal író művéről szólva, nem kutatja, milyen csillagok, bolygók sugárzásának, együtt- vagy szembenállásának hatására alkot? —, természetesen a Dekameronra, amelyben, mint ismeretes, a firenzei pestisjárvány elől elvonult társalkodók egymástól teljességgel eltérő témájú történetekkel mulatják az időt. De aztán elolvastam, utólag — mert tudván tudom, hogy amikor már kész a könyv, akkor szokták megírni —, a könyv előszavát, melynek itt „Ajánlás” a címe s el kellett hessentenem Boccaccio szellemét. Mert maga a szerző is felidézi, hogy elhessenthesse. „(Mesélni kedélyesen és bölcsen, mint annyi pazar talentum tette. Tíz napon át száz mesét, mint Giovanni Boccaccio! Aki talán hihette még — bár valószínűleg nem hitte már —, hogy a tíz nap, a száz mese, a hét földi tündérlány és a három földi tündérfi elfeledteti a förtelmes firenzei pestisjárványt. A dögvészt, a sátáni hívságok és az istenes dölyfösségek miatti égi büntetést, az emberi poklot, mely tombolt a városban, nem kímélve ártatlanokat sem...)”

A mi szerzőnk nem feledtetni akar, hanem emlékeztetni. S a sorstörödékek, melyeket elő-előkapar a történelmi avar alól, nem tíz nap, hanem csupán öt éjszaka — mit mondjak egyebet — reális víziói. Egy értelmiségi fiatal házaspár az első este azzal kezdi a kilátástalan beszélgetést, hogy nem szeretik már egymást. „Eltörtünk egymástól.” Öt éjszakán vívódnak, marják egymást, közben — első olvasásra meglehetősen szokatlan formai újításképp — elénk borulnak a már említett sorstörödékek, a sorok mögé érezve, a két boldogtalan ember személyes múltjának, származásának, sorshátterének feledhetetlen — mert mintha sav marta volna beléjük —, immár életük végéig megőrzött s épp e vallató éjszakákon előtörő víziói. „Egyszerű történetek, egyszerű fájdalomok” — hangzik el az ötödik éjszakán, a férfi szájából. S a „történet” vége? Idézni kell.

- „Szépen ráncosodik az arcod.
- Neked meg vannak ősz hajszálaid.
- Már nem érdemes elaludni.
- Nemsokára ébred a gyerek.
- Elszívunk még egy cigarettát.
- Most nem bánám, ha föltennél valami zenét, csak halkan.

A fiatalember látja az ablakon át a ház melletti csenevész fácskákat. Némelyik mellett karó.

— A hegedűverseny jó lesz?

A fiatalasszony bólint.

Kívül hópillék szállingóznak.”

Ez lenne a „történet” vége? Nem, erről szó sincs. Ennek a könyvnek, akár az emberi sorsnak — mely még voltaképpen hőseink előtt áll — csak a halállal lehet vége, vagy bizonyára még akkor sem. A könyv befejezése mintha valami megbékélést sugallna, de hát ki tudja, tudhatja, mi vár még erre az emberpárra? S ránk, mindannyiunkra — ki tudhatja? Halálunkkal bizony nem halunk meg. S ezt érzi a szerző is, mi más ok miatt írta volna le az „Ajánlás” befejező sorait így:

„Egyedül maradt szeplőtelen papírjaival.

Most üvegcserepeket kínál meztelen tenyerén. Széttört meséket, melyeknek nem hősök a szereplői.”

Pontosan így van: széttört mesék, nem hős szereplők, meztelen tenyér, rajta üvegcserepek — ilyenekből akár katedrálisok ablakainak szentjeit is ki lehetne

rakni. Hiszen jól tudjuk, káromkodásból is lehet katedrális építeni. Valami ilyesmi történt Ördögh Szilveszter könyvében is.

Szólhatnék kifogásokról is, minthogy ez törvényszerű kritikusi penzum — az itt-ott felbukkanó érzelmességről, némely „széttört mese” megereszkedett színvonaláról —, de minek? A könyvön ez már semmit sem változtathat, ez a könyv úgy érvényes, ahogy meg van írva. És a könyv érvényessége vitathatatlan, s az is, hogy Ördögh Szilveszter ezzel a könyvvel bizonyított. Úgy látszik, ő is úgy van vele, mint más — önmagához szigorú — író: meg tudta ítélni, hogy ez az első igazi könyve. S utána még több is jön talán. Talán? Bizonyosan.

Nem hallgathatom el a könyvet illusztráló Lelkes Istvánnak a könyv „lelkét” megérező remek teljesítményét. (*Magvető, 1979.*)

MOCSÁR GÁBOR

Raffai Sarolta: Legyen krizantém

Kortárs irodalmunkban változatlanul nagy a kis műforma, a novella kultusza. Nem a műfaj és nem a formák, hanem a művekbe fogalmazott valóságanyag és a megformálás minősége adja az esztétikai értéket, a maradandó olvasmányélményt. Raffai Sarolta novelláskötete, a *Legyen krizantém* jelenkorunk változatokban gazdag világából villant fel valóságszeleteket.

A kötet 17 novellájának inkább csak alakjai, mintsem hősei vannak. A szereplők jelzik csupán az egyes társadalmi rétegeket. Irodalmi rangra emelhető történetekből, megfigyelésekből valóság- és élményközelben íródott novellák álltak össze kötetté. A feladat nem könnyű: gondolkodói érvénnyel, művészi hitellel szólni napjaink változásairól, embertípusairól, egyén és közösség átalakuló viszonyáról, rejtett összefüggéseiről. A feladatvállalás dicséretes, de teljesítése csak részben sikerült az írónak. Nem valóságismeretének, hanem a kidolgozás, művészi hitelesítés fogyatékoságainak következménye a hullámzó, esetenként zuhanó színvonalbeli egyenetlenség. Mindez külső jele annak, hogy néha érezhetően elhalványul az igazságkereső szenvedély, az értékelő és ítéző szemlélet. Csak ritkán vonják magukra az olvasó figyelmét az érzelmin túlmutató, szociográfiai érvényű vagy szociológiai vonatkozású élettények, esetek, megfigyelések. A főként klasszikus felépítésű novellákban az egyenes vonalú elbeszélést ritkán szakítják meg idősíkváltások. Erőteljes és egységes, leleplező erejű *A pizsama* című novella. A „kibeszélnék bennünket” félelme vetet a családdal a haldokló családfőnek új pizsamát, de halála után kimosva, kivasalva akarják becerélni, visszaváltani a boltban. Közben az elhunytat irigylik, mert „Csak minékünk kell ügyeskednünk ebben a nyomorult világban.” A vidék, a vidéki kisváros színtere és a jelen síkja adja a novellák tér-idejét. A magánélet, a szerelem intim szféráit pásztázza az írói tekintet az *Egyszeri kalandban*. Egy öregedő vállalatigazgató felvesz a kocsijába egy fiatal, csinos lányt. A banális történet azonban nem szokványosan végződik. A lányt az „egyszeri” hétvégi kalandban célszerűség vezeti: az igazgató révén akar lakáshoz jutni, hogy férjhez mehessen egy őt szerető, hozzáillő munkásfiúhoz. A célhoz választott út azonban zsákutca. A többszörös kudarcból a menekülés sem jelent kiutat, főleg nem megoldást, csupán a gondolati tisztázatlanság tényét, beismerését. A problémafelvetés visszfénye azonban rávilágít a fiatalok pályakezdetének gondjaira, az otthonteremtés igényének, vágyának objektív akadályaira, halványan utal arra, hogy a szemléleti bizonytalanság milyen tévutakra, önfeladó, megálázó kompromisszumokba sodorhat gyámoltalanul naiv embereket. Az élni vágyó,